

ISSN: 2181-0796

DOI: 10.26739/2181-0796

www.tadqiqot.uz

**TIL, TA'LIM, TARJIMA
XALQARO JURNALI**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF
LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION**

Alisher Navoi

**VOLUME 5
ISSUE 1**

2024

TIL, TA'LIM, TARJIMA

1-SON, 5-JILD

ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД

НОМЕР-1, ВЫПУСК-5

LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION

VOLUME-5, ISSUE-1

TOSHKENT-2024

TIL, TA'LIM, TARJIMA XALQARO JURNALI

№1 (2024) DOI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla
f.f.d., professor (O'zbekiston)

Bosh muharrir o'rinbosari:

Ismoilov Salohiddin
f.f.n., professor (O'zbekiston)

TAHRIR HAY'ATI:

Bakirov Poyon f.f.d., professor (O'zbekiston)	Qulmamatov Do'smamat f.f.d., professor (O'zbekiston)
Boqiyeva Gulandom f.f.d., professor (O'zbekiston)	Rasulov Ravshamxo'ja f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dadaboyev Hamidulla f.f.d., professor (O'zbekiston)	Safarov Shahriyor f.f.d., professor (O'zbekiston)
Eltazarov Jo'liboy f.f.d., professor (O'zbekiston)	Shahobiddinova Shohida f.f.d., professor (O'zbekiston)
Isakova Nodira PhD, dotsent (O'zbekiston)	Sobirov Anvar PhD (O'zbekiston)
Kiselyov Dmitriy f.f.d., professor (O'zbekiston)	Tagayeva Sayyora PhD, dotsent (O'zbekiston)
Labib Said Mohammad Alem f.f.d., dotsent (Afg'oniston)	Ubaydullayeva Maftuna PhD, dotsent (O'zbekiston)
Mamatov Abdi f.f.d., professor (O'zbekiston)	Uluqov Nosirjon f.f.d., professor (O'zbekiston)
Mirzayev Rahmatulla huquqshunos, dotsent (O'zbekiston)	Umurqulov Bekpo'lat f.f.d., professor (O'zbekiston)
Mirzohidova Muyassar f.f.d., professor (Qirg'iziston)	Xasanov Axmad mas'ul kotib, PhD (O'zbekiston)
Nadim Mohammad Humoyun PhD (Afg'oniston)	Xayrullayev Xurshid f.f.d., professor (O'zbekiston)
Pardayev Azamat f.f.d., professor (O'zbekiston)	Yo'ldoshev Qozoqboy p.f.d., professor (O'zbekiston)
Qodirova Barno kotib, PhD, dotsent (O'zbekiston)	

ILMIY MASLAHAT KENGASHI:

Abdiyev Murodqosim f.f.d., professor (O'zbekiston)	Suvonova Nigorabonu f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Baqoyeva Muhabbat f.f.d., professor (O'zbekiston)	To'xtasinov Ilhom p.f.d. (O'zbekiston)
Berdaliyev Abduvali f.f.d., professor (Tojikiston)	Yoqubov Jmoliddin f.f.d., professor (O'zbekiston)
Jabborov Xo'jamurod f.f.d., dotsent (O'zbekiston)	
Karimov Suyun f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Mamatov Abdug'ofur f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Mo'minov Siddiq f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Raximov G'anisher f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Sayfullayeva Ra'no f.f.d., professor (O'zbekiston)	

Sahifalovchi: Shakhram Fayziev

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: [http://www.tadqiqot.uz/;](http://www.tadqiqot.uz/)
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: [http://www.tadqiqot.uz/;](http://www.tadqiqot.uz/)
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД

№1 (2024) DOI

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Исмаилов Салахиддин
к.ф.н, доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бакиров Поён д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Кулмаматов Дусмамат д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бакиева Гуландом д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Расулов Равшанхужа д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Далабаев Хамидулла д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Сафаров Шахриёр д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Элгазаров Жулибай д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Шахабиддинова Шахида д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Исакова Нодира PhD, доцент (Узбекистан)	Собиров Анвар PhD (Узбекистан)
Киселев Дмитрий д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Тагаева Сайёра PhD, доцент (Узбекистан)
Лабиб Саид Моҳаммад Алем д.ф.н., доцент (Афғонистон)	Убайдуллаева Мафтуна PhD, доцент (Узбекистан)
Маматов Абди д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Улуков Насиржан д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мирзаев Раҳматулла юрист, доцент (Узбекистан)	Умуркулов Бекпулат д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мирзахидова Муяссар д.ф.н., профессор (Киргизистан)	Хасанов Ахмал отв. секретарь PhD (Узбекистан)
Надим Моҳаммад Хумоюн PhD (Афғонистон)	Хайруллаев Хуршид д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Пардаев Азамат д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Йулдашев Казакбай д.п.н., профессор (Узбекистан)
Кадирова Барно секретарь, PhD, доцент (Узбекистан)	

НАУЧНЫЙ СОВЕТ:

Абдиев Мурадқасим д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Сувонова Нигорабону к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бакоева Мухаббат д.ф.н., профессор (Узбекистан)	Тухтасинов Илхам д.п.н., профессор (Узбекистан)
Бердалиев Абдували д.ф.н., профессор (Таджикистан)	Якубов Жамалиддин д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Жаббаров Хужамурал д.ф.н., доцент (Узбекистан)	
Каримов Суюн д.ф.н., профессор (Узбекистан)	
Маматов Абдугафур д.ф.н., профессор (Узбекистан)	
Муминов Сиддик д.ф.н., профессор (Узбекистан)	
Рахимов Ганишер д.ф.н., профессор (Узбекистан)	
Сайфуллаева Раъно д.ф.н., профессор (Узбекистан)	

Вёрстка: Шахрам Файзиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: [http://www.tadqiqot.uz/;](http://www.tadqiqot.uz/)
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: [http://www.tadqiqot.uz/;](http://www.tadqiqot.uz/)
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION

№1 (2024) DOI

Chief Editor:

Mirzaev Ibodulla
Doc. of philol. scienc.,
prof. (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor:

Ismailov Salokhiddin
Cand. of phil. sciences, assistant
professor (Uzbekistan)

EDITORIAL BOARD:

Bakirov Poyon Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Kulmamatov Dusmamat Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Bakieva Gulandom Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Rasulov Ravshankhuj Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Dadaboev Khamidulla Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Safarov Shakhriyor Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Eltazarov Juliboy Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Shakhobiddinova Shokhida Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Isakova Nodira PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)	Sobirov Anvar PhD (Uzbekistan)
Kiselyov Dmitriy Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Tagayeva Sayyora PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)
Habib Said Mohammad Alem doc. of phil. scienc. (Afg'oniston)	Ubaydullayeva Maftuna PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)
Mamatov Abdi Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Ulukov Nosirjon Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Mirzaev Rahmatulla lawyer, assoc. prof. (Uzbekistan)	Umurkulov Bekpulat Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Mirzokhidova Muyassar Doc. of phil. scienc., prof. (Kirghizistan)	Hasanov Ahmad senior secretary, PhD (Uzbekistan)
Nadim Mohammad Humoyun PhD (Afg'oniston)	Hayrullaev Hurshid Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Pardaev Azamat Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Yuldashev Kazakbay Doc. of ped. scienc., prof. (Uzbekistan)
Kadirova Barno Secretary, PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)	

SCIENTIFIC ADVISORY COUNCIL:

Abdiev Murodkosim Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Suvonova Nigorabonu Cand. of phil. sciences, assoc. prof. (Uzbekistan)
Bakaeva Mukhabbat Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	Tukhtasinov Ilhom doc. of ped. scienc. (Uzbekistan)
Berdaliev Abduvali Doc. of phil. scienc., prof. (Tajikistan)	Yakubov Jamoliddin Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)
Jabborov Khojamurod Doc. of phil. scienc., assoc. prof. (Uzbekistan)	
Karimov Suyun Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	
Mamatov Abdugafur Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	
Muminov Siddik Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	
Rakhimov Ganisher Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	
Sayfullaeva Rano Doc. of phil. scienc., prof. (Uzbekistan)	

Pagemaker: Shakhram Fayziev

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: [http://www.tadqiqot.uz/;](http://www.tadqiqot.uz/)
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: [http://www.tadqiqot.uz/;](http://www.tadqiqot.uz/)
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

MUNDARIJA\СОДЕРЖАНИЕ\CONTENT

T I L S H U N O S L I K

1.R.Rasulov	
Kauzativ munosabatning fe'llarda ifodalanishi.....	7
2. X.Xayrullayev, R.Rustamov	
Matn tahlilidanaive, kmp va bm algoritmlarining ishlash prinsipi xususida.....	21
3. F.Usmanov	
Lingvomadaniy kod konseptlarni tavsiflash usuli sifatida.....	30
4. Д.Юлдашева	
Америка тилшунослиги тарихи ва тараққиёти.....	39
5. M.Ataniyazova	
Matn va tahlil - ta'limning asosi.....	48
6. Д.Мирзаева	
Проявление графической асимметрии на парадигматическом аспекте.....	57
7. F.Yakubov	
Kognitiv - diskursiv tahlil usullari.....	65
8.D.Axmedova	
Ingliz va o'zbek tillarida oksyumoronning qo'llanilishi bo'yicha ayrim mulohazalar.....	74
9. Sh.Jumaeva	
The importance of social media in language learning.....	83
10. R.Nabiyeva	
Hozirgi jonli so'zlashuv tilidagi oziq-ovqat nomlari yangi o'zlashmalarining qo'llanilish ko'lamini.....	89
11.Z.Xamrayeva	
Murakkab sintaktik qurilma va period tushunchalari qiyosiy tahlili (ingliz tili materiali asosida).....	98
12. D.Khudoyarova	
Language learning through the cultural aspects.....	107

T A' L I M S H U N O S L I K

13 M.Xalova	
Mumtoz adabiyotda ayol ijodkorligi fenomeni.....	113
14. X.Suyunova, H.Suyunov	
The main stages of integrative education.....	122
15. M.Xamidova	
O'zbek va jahon bolalar adabiyotida glyuttonik fantaziya va didaktika.....	130

T A R J I M A S H U N O S L I K

16. S.Rasulova	
Vashington Irving nasriy asarlari.....	140
17. G.Qurbonova	
Uilson Roulsning "Where the red fern grows" asari xususida.....	150

ТИЛ, ТАЪЛИМ, ТАРЖИМА ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION

Xamrayeva Zebiniso
katta o'qituvchi,
SamDChTI
destiny-xzx@mail.ru

MURAKKAB SINTAKTIK QURILMA VA PERIOD TUSHUNCHALARI QIYOSIY TAHLILI (INGLIZ TILI MATERIALI ASOSIDA)

ANNOTATSIYA

Maqola ingliz tili materialini asosida murakkab sintaktik qurilma va period tushunchalarini qiyosiy tahlil qilishni o'z oldiga maqsad qilib olgan bo'lib, qiyosiy tahlil jarayonida yuqorida ko'rsatilib o'tilgan atalarning o'xshash va farqli jihatlari ilmiy manbalarga asoslangan holda sanab o'tilgan. Shu o'rinda, maqolada murakkab sintaktik qurilmalar bog'lanish turlari, periodlarning o'ziga xos xususiyatlari ham izchil tarzda ko'rsatib o'tilgan. Maqolada ko'rsatilgan nazariy ma'lumotlar ingliz badiiy asarlaridan olingan misollar yordamida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: murakkab sintaktik qurilmalar, qo'shma gap, period, zanjirli va parallel bog'lanish, boshlanma, badiiy matn tahlili.

Khamraeva Zebiniso
Senior teacher
SamSIFL
destiny-xzx@mail.ru

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LINGUISTIC CONCEPTS COMPLEX SYNTACTIC WHOLE AND PERIOD (BASED ON THE MATERIALS OF ENGLISH LITERATURE)

ABSTRACT

The article aims at dealing with comparative analysis of such linguistic terms as complex syntactic whole and period based on the material of the English language, and in the process of comparative analysis, the similarities and differences of the above-mentioned concepts are listed based on scientific sources. At this point, the article consistently shows the types of connection of complex syntactic wholes and specific features of periods.

Keywords: complex syntactic wholes, conjunction, period, chain and parallel connection, beginning, artistic text analysis.

Хамраева Зебинисо
Старший преподаватель
СамГИИЯ
destiny-xzx@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ СЛОЖНОЕ СИНТАКСИЧЕСКОЕ ЦЕЛОЕ И ПЕРИОДА (ПО МАТЕРИАЛАМ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ)

АННОТАЦИЯ

Целью статьи является сопоставительный анализ таких лингвистических терминов, как сложное синтаксическое целое и период, на материале английского языка, при этом в процессе сравнительного анализа перечисляются сходства и различия названных понятий на основе научных источников. На этом этапе в статье последовательно показаны виды соединения сложных синтаксических целых и особенности периодов.

Ключевые слова: сложные синтаксические целые, союз, период, цепная и параллельная связь, начало, художественный анализ текста.

Murakkab sintaktik qurilmalar - matn (yozma yoki og'zaki nutq) bo'linadigan struktur-semantik birliklarning eng kattasi hisoblanadi. Murakkab sintaktik qurilmalar bir nechta jumladan iborat bo'ladi (jumlar bog'lanish jihatdan zanchirli, ketma-ket, parallel bog'lanadi), intonatsiya va boshqa aloqa vositalaridan foydalangan holda birlashtiriladi va matnda ma'lum bir mikrotopikni ochib beradi. Tilshunoslikda turli xil atamalar bilan uchraydi (bog'lanish jihatdan, bog'lovchili bog'langan qo'shma gaplar, bog'lovchisiz bog'langan qo'shma gaplar, ergashgan qo'shma gaplar, period, prozaik strofa, superfrazalik birlik, murakkab sintaktik butunlik).

Murakkab sintaktik butunliklar jumlar ichidagi murakkab tuzilmalarni bildirib, uning tarkibida ko'plab bo'laklar, iboralar va grammatik elementlar mavjud. Ushbu tuzilmalar ko'pincha muvofiqlashtirish, bo'ysunish va murakkab munosabatlar va ma'nolarni yetkazish uchun bandlarni joylashtirishni o'z ichiga oladi. Adabiyotda murakkab sintaktik butunlikdan foydalanish uslub, ohang va ifoda chuqurligini shakllantirishda, hikoyaning teksturasini boyitishda va o'quvchining matn bilan o'zaro munosabatini kuchaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Murakkab sintaktik qurilmalar badiiy adabiyotda ham yozuvchilar tomonidan badiiy nutqni ta'sirchan ifodalash maqsadida qo'llaniladi. Bunga qo'shimcha ravishda murakkab sintaktik qurilmalar ekspressiv diapazonni kuchaytirish maqsadida badiiy nutqda qo'llaniladi. Murakkab sintaktik tuzilmalar yozuvchilarga murakkab g'oyalar, his-tuyg'ular va nuqtai nazarlarni yetkazish uchun ko'p qirrali vositani taqdim etadi. Sintaktik qurilmalarni manipulyatsiya qilish orqali mualliflar personajlar, sozlamalar va hodisalarning nozik tasvirlarini yaratishi, hikoyani ma'no va noziklik qatlamlari bilan boyitishi mumkin.

Murakkab sintaktik butunlik hikoyaning murakkabligini ifodalaydi. Murakkab sintaktik butunliklardan foydalanish murakkab hikoya tuzilmalarini, jumladan, qayta hikoyalash, bashorat qilish va parallel hikoyalarni yaratishga imkon beradi. Ushbu usullar syujetning chuqurligi va murakkabligini oshiradi, o'quvchilarni badiiy matnni talqin qilishni va tahlilning ko'p darajalarini o'rganishga taklif qiladi.

Bunday sintaktik birliklardan foydalanish matnda ritorik ta'sirchanlikni oshiradi. Murakkab sintaksisdan strategik foydalanish orqali yozuvchilar urg'u, keskinlik va kinoya kabi turli xil ritorik effektlarga erishishlari mumkin. Ehtiyotkorlik bilan tuzilgan sintaktik naqshlar bilan jumlar yaratish orqali mualliflar o'z xabarlarining ta'sirini kuchaytirishi

va o'quvchilarda kuchli hissiy reaksiyalarni uyg'otishi mumkin. Shu o'rinda ular badiiy ifoda usuli sifatida badiiy nutqda foydalaniladi. Rassomlar tuvalda durdona asarlar yaratish uchun mo'yqalam zarbalaridan foydalanidek, yozuvchilar adabiy san'at asarlarini yaratishda sintaktik tuzilmalardan foydalanadilar. Gaplar ichida so'z, gap va iboralarning joylashishi matnning ritmini va oqimini shakllantirish orqali uning umumiy estetik sifatiga hissa qo'shadi.

O'z navbatida murakkab sintaktik butunlikni mohirona boshqarish o'quvchilar e'tiborini jalb qilishi va hikoya davomida ularning qiziqishini saqlab qolishi uchun xizmat qiladi. O'quvchilarga murakkab jumla tuzilmalarini taqdim etish orqali mualliflar kognitiv faollikni rag'batlantiradilar va sharhlash va tahlil qilish jarayonida faol ishtirok etishga taklif qilishadi.

Demak, murakkab sintaktik butunlik adabiy ifodaning asosiy jihati bo'lib, yozuvchilarga boy va nozik ma'nolarni yetkazish, murakkab hikoya dunyolarini qurish, o'quvchilarda chuqur hissiy munosabat uyg'otish imkonini beradi. Sintaktik qurilmalarni puxta o'ylash orqali yozuvchilar til kuchidan foydalanib, o'quvchilarda chuqur ta'sir beradigan va insoniyat ijodining abadiy durdonalari bo'lib qoladigan adabiy asarlar yaratadi.

Murakkab sintaktik qurilmalar murakkab gapdan uning tarkibiga kirgan gaplarning mustaqilligi va shunga mos ravishda ular orasidagi bog'lanishlarning ham yaqinligi bilan farq qiladi. Murakkab sintaktik qurilmalarning bir qismi sifatida turli tuzilishdagi mustaqil jumlar bir-biriga erkin bog'lanib, birinchi navbatda ma'no bilan bog'lanadi, shunda ikkinchisining mazmuni matnning mikro-mavzusi birinchisining mazmunini davom ettiradi va rivojlantiradi.

Masalan: There were only two Americans stopping at the hotel. They did not know any of the people they passed on the stairs on their way to and from their room. Their room was on the second floor facing the sea. It also faced the public garden and the war monument. There were big palms and green benches in the public garden. In the good weather there was always an artist with his easel. Artists liked the way the palms grew and the bright colors of the hotels facing the gardens and the sea. Italians came from a long way off to look up at the war monument. It was made of bronze and glistened in the rain ("Cat in the Rain" by Ernest Hemingway) [9]

Ernest Hemingueyning asaridan olingan yuqoridagi parchani tahlil qilar ekanmiz, unda tasvirlovchi/ta'riflovchi murakkab sintaktik qurilmani ko'rishimiz mumkin. Tasviriy murakkab sintaktik qurilmalar ham tuzilish parallelligi, tur va zamon shakllari o'rtasidagi muayyan munosabat bilan ajralib turadi. Ta'riflovchi baytlar odatda izohli matnlarning tarkibiy qismi bo'lib xizmat qiladi. Ta'riflovchi murakkab sintaktik qurilmalar tuzilish jihatdan hozirgi yoki o'tgan zamon dominantligidagi murakkab sintaktik qurilmalar tarzida klassifikatsiya qilinar ekan, yuqorida berilgan misolda o'tgan zamon dominantligi asosida murakkab sintaktik qurilmaning boshlanmasida aytib o'tilgan "ikki Amerikalik mehmonlarning mehmonxona xonasida to'xtagani" butun bir murakkab sintaktik qurilmaga mikro-mavzu ochib berib, undan keyin kelayotgan barcha jumlar o'sha mehmonxonani tasvirlashga asos bo'lgan.

Biroq, mustaqil gaplarning murakkab sintaktik qurilmalarga birlashtirishning bir qancha rasmiy vositalari mavjud. Og'zaki nutqda bunday muloqotning universal vositasi murakkab bir qurilmaning intonatsiyasi hisoblanadi. Tarkibidagi mustaqil bayonli gaplar odatda oxirigacha ohangning bir tekis pasayishi bilan, bir-birining orasidagi teng pauzalar bilan talaffuz qilinadi, murakkab sintaktik yaxlitlik oxiridagi ohangning pasayishi sezilarliroq, ikki murakkab sintaktik bog'liqlikning orasidagi pauza jumlar bog'lanishidan muhimroqdir. Murakkab sintaktik qurilmalar sifatida sintaksida period hamda prozaik strofa tushunchalari ham qo'llaniladi.

Period tushunchasi haqida gap borar ekan, u sezilarli hajmdagi murakkab jumla

bo'lib, tashqi tomondan aniq intonatsiyaning 2 qismga bo'linishi (odatda o'lchami assimetrik) bilan tavsiflanadi. Periodning tarkibiy qismini tashkil qiladigan jumlar o'zaro izchillik asosida keltirilishi, jumlar orasida mustaqil bog'lanishlar va ritmik garmoniya bilan ajralib turadi.

Ushbu atamaga Kati Wales "bosh band jumla oxirigacha kechiktirilgan murakkab jumlaning tasvirlaydi" va shu o'rinda "period bosh bandi birinchi o'rinda turadigan erkin gap deb ataladigan jumla bilan qarama-qarshi qo'yilishi mumkin" [2].

Jerebilo T.V. period tushunchasiga "period" yunoncha "periodos" aylanib o'tish, aylanish so'zidan olingan bo'lib, murakkab jumla sifatida ta'rif bergan bo'lib, intonatsiyaga ko'ra uni ikkiga "o'sish" va "kamayish" qismlariga bo'lib o'rganadi [1;194p]

Yuqorida fikrlarni jamlagan holda period tushunchasiga ta'rif berar ekanmiz, period nutqda uni badiiylashtirish, unga bo'yoqdorlik berish, nutqni ta'sirli qilish maqsadida, qadimgi Yunonistonda oratorlar tomonidan o'z nutqlarida ishlatishgan bo'lib, bunga o'xshash oborotlarni nutqda ishlatish uchun shaxs yetarli darajada salohiyatli bo'lish talab qilingan. Keyinchalik periodlar klassik adabiyotda ham erkin qo'llanilgan bo'lib, muallif ma'lum bir fikrni ta'kidlash unga urg'u berish maqsadida badiiy asarda qo'llaniladi.

Masalan: But when vague rumours got abroad, that in this Protestant association a secret power was mustering against the government for undefined and mighty purposes; when the air was filled with whispers of a confederacy among the Popish powers to degrade and enslave England, establish an Inquisition in London, and turn the pens of Smithfield Market into stakes and cauldrons; when terrors and alarms which no man understood were perpetually broached, both in and out of Parliament, by one enthusiast who did not understand himself, and by gone bugbears which had lain quietly in their graves for centuries, were raised again to haunt the ignorant and credulous; when all this was done, as it were, in the dark, and secret invitations to join the Great Protestant Association in defence of religion, life, and liberty, were dropped in the public ways, thrust under the house-doors, tossed in at windows, and pressed into the hands of those who trod the streets by night; when they glared from every wall, and shone on every post and pillar, so that stocks and stones appeared infected with the common fear, urging all men to join together blindfold in resistance of they knew not what, they knew not why; - then the mania spread indeed, and the body, still increasing every day, grew forty thousand strong (Charles Dickens, Barnaby Rudge, Chapter 7) [8].

Charles Dikensning asaridan olingan misolga e'tibor qaratadigan bo'lsak, mazkur paragrafni shakllantirishda perioddan unumli foydalangan. Matnni lingvistik tahlil qiladigan bo'lsak, mazkur periodda shart mayli asosida bog'langan bir qator jumlar keltirilgan bo'lib, ularni o'qigan sayin o'quvchining diqqati so'nngi jumlagacha nisbati keskin tarzda oshishi uning voqea va hodisalarning nima bilan tugashini bilishga oshiqadi.

Masalan: He stood behind his desk in the far end of the dim room. The wife liked him. She liked the deadly serious way he received any complaints. She liked the way he wanted to serve her. She liked the way he felt about being a hotel-keeper. She liked his old, heavy face and big hands. ("Cat in the Rain" by Ernest Hemingway)[9]

Demak, shu o'rinda, murakkab sintaktik qurilmalar va periodlarni struktur jihatdan tahlil qilar ekanmiz, bunda ularning asosiy mazmun anglatuvchi qismlari qurilmalarning ikki tomonida keltirilishini ko'rishimiz mumkin, ya'ni agar birinchi holatda asosiy mikro-mavzu beradigan jumla qurilmaning birinchi gapi (ya'ni boshlanmasi) bo'lsa, ikkinchi holatda esa, uning yakuni hisoblanadi.

Ushbu ikki qurilmaning tarkibiy qismlaridagi jumlarining o'zaro bog'lanishlari ham turli xil bo'lib, murakkab sintaktik qurilmalarda jumlar bog'lovchisiz bog'langan qo'shma gaplar, teng (bosh gap, bosh gap) va ergashtiruvchi (hokim va tobe gap aloqalarini ko'rsatuvchi) bog'lovchilar yordamida bog'langan qo'shma gaplar, murakkab qo'shma

gaplar kabi turli xil vositalar yordamida bog'lansa, periodlarda esa, odatda, gaplar teng bog'lanadi va ular orasida hokim va tobe munosobatni ko'rsatuvchi ergashtiruvchi bog'lanishlar, aksariyat hollarda kuzatilmay.

Lingvistik adabiyotlarda periodning lingvistik tabiati va uning o'ziga xos xususiyatlar to'g'risida xususiy fikrlar mavjud emas. Umimiy jihatdan yondashar ekanmiz, G.Ya.Solganik, V.Ya.Shevyakova, va L.E.Tumina kabi tilshunos olimlar period deganda har qanday murakkab sintaktik yaxlitlik tushuniladi (ya'ni suprafranza birligi, mikromatn, prozaik strofa) va ular mavzuning o'ziga xosligi bilan semantik bloklarga birlashtirilgan ikki yoki undan ortiq mustaqil gaplardan tashkil topadi deyishadi [5].

Ushbu atamaning tor ma'nosida period atamasi ekspressiv sintaksis tuzilmalarining maxsus doirasini bildiradi va tilning sintaktik-stilistik ekspressiv vositalari sifatida tasniflanadi. Period murakkab sintaktik qurilmalar doirasidan tashqariga chiqadi, chunki u sodda gapni ham, juda keng tarqalgan, murakkab ko'p komponentli qo'shma gapni ham, murakkab sintaktik butunlikni ham ifodalay oladi. Shunday qilib, periodni murakkab sintaktik qurilmaga, shuningdek, murakkab sintaktik qurilmalarni periodga aylantirish imkoniyati ko'p hollarda mavjud bo'ladi [4].

Demak, period deganda biz - teng yoki ergashtiruvchi bog'lovchilar yordamida o'zaro bog'langan bir yoki bir nechta komponentli bo'laklardan tashkil topgan grammatik tuzilishga ega eng yirik til birligi tushuniladi.

Masalan: "It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair" (Chales Dickens "Oliver Twist") [7].

Charlez Dikensning "Oliver Twist sarguzashtlari" asaridan olingan mazkur periodni lingvistik tahlil qilar ekanmiz, u "it was" muvofiqlashtiruvchi bog'lovchilari bilan birlashtirilgan o'nta mustaqil qismdan iborat murakkab gap (period) bo'lib, undagi takroriy "it was the..." strukturasidan foydalanish ritmik effekt yaratish orqali, parallellikni ta'minlaydi, tasvirlangan qarama-qarshiliklarni ta'kidlaydi, orasidagi parallellikni ta'kidlaydi.

Ushbu tahlil Dikens ko'p qirrali va ifodali matn yaratish uchun turli lingvistik elementlardan qanday foydalanishini tushunishga imkon beradi. Undan tashqi muallif mazkur jumlada turli xil stilistik obarotlardan foydalangan, ya'ni, "the age of wisdom", "the age of foolishness", "the epoch of belief", "the epoch of incredulity", "the spring of hope", "the winter of despair" qarama-qarshi iboralar orqali antiteza stilistik obaroti ma'noni kuchaytirish xizmat qiladi.

Periodlar turli shakllarga ega bo'lishi mumkin, ularning har biri ritorik ta'sir uchun asosiy fikrni oxirigacha kechiktirishga xizmat qiladi. Izlansihlar davomida quyidagi turdagi periodli gaplar turlari aniqlandi: (1) kumulativ periodik jumla (bu turdagi davriy gaplar oxirida asosiy fikrga yetmasdan oldin iboralar yoki gaplarni to'playdi), (2) parallel periodik jumla (bu turdagi parallel tuzilmalar asosiy fikrni ochishdan oldin kutishni shakllantirish uchun ishlatiladi), (3) invertli periodik ergash gaplar (teskari davriy ergash gaplar tobe ergash gapdan boshlanib, mustaqil gapni oxirigacha qoldiradi), (4) periodik mavzu kechikkan gap (bu turdagi gaplar gap mavzusini oxirigacha kechiktirib, keskinlikni keltirib chiqaradi), (5) antitetik periodik jumla (bunda qarama-qarshi fikrlarni yonmayon qo'yiladi va kontrast oxirida paydo bo'ladi), (6) uzilgan periodik jumla (bunday periodli jumlar boshi va oxiri orasiga qo'shimcha ma'lumot yoki jummalarni kiritib, keskinlikni uzaytiradi). Quyida yuqorida sanab o'tilgan periodik jummlar turlariga badiiy asarlardan misollar keltirilga:

Masalan: "After a long day of hiking through the dense forest, battling swarms of mosquitoes, and navigating treacherous terrain, we finally reached the breathtaking

summit of the mountain." (1)

(1) Taqdim etilgan jumla kumulativ periodik jumlaning xususiyatlarini namoyish etadi, bu adabiyotda keskinlik yaratish, tafsilotlarni ta'kidlash va kutish tuyg'usini yaratish uchun keng qo'llaniladigan sintaktik tuzilmadir. Gap "After a long day of hiking through the dense forest," kirish iborasi bilan boshlanadi, sahnani tavsiflaydi va kontekstni o'rnatadi. Keyin u qiyin sayohat haqida qo'shimcha ma'lumotlarni to'playdi, jumladan "battling swarms of mosquitoes" va "navigating treacherous terrain". Bu tafsilotlar keskinlik va kutishni kuchaytirib, o'quvchini hikoyaga jalb qiladi. "We finally reached the breathtaking summit of the mountain" degan hokim gap jumla oxirigacha davom etib, kutish va shubha tuyg'usini yaratadi. Kechiktirilgan bu rezolyutsiya qahramonlar to'siqlarni yengib o'tib, o'z manziliga yetib borgan lahzaning ahamiyatini ta'kidlab, avjining ta'sirini kuchaytiradi. Har bir ibora gerund (-ing shakli) bilan boshlanishi jumladagi parallellikni aloqasini o'rnatadi, gapning izchilligi va ritmini kuchaytiradi, uning umumiy ta'sirchanligiga hissa qo'shadi.

"She danced with grace, with elegance, with passion, with joy—every movement a testament to her love for the art."(2)

(2) Yuqorida berilgan jumla parallel periodik tuzilishga misol bo'lib, grammatik naqsh yoki tuzilmaning bir nechta jumlar yoki iboralar bo'ylab takrorlanishi bilan tavsiflanadi, ko'pincha ritmik va uyg'un ta'sir ko'rsatadi. Gap to'rtta parallel bo'lakdan iborat bo'lib, ularning har biri "with" predlogidan keyin "she" gapning egasini qanday raqsga tushganini tavsiflovchi ot iborasi bilan boshlanadi. Ushbu izchil tuzilma jumlaning umumiy uyg'unligiga hissa qo'shib, muvozanat va simmetriya tuyg'usini yaratadi. "with" predlogining takrorlanishi eganing raqsga tushadigan turli sifatlarni, jumladan, (grace, elegance, passion, joy) nafislik, ishtiyoq va quvonchni ta'kidlaydi. Ushbu takrorlash har bir sifatning ahamiyatini kuchaytiradi va sub'ektning raqsga jalb etilishining chuqurligini ta'kidlaydi. Gap peropdik xarakterga ega, chunki u bosh gapni every movement a testament to her love for the art" oxirigacha kechiktiradi. Bu kechikish kutish va keskinlik tuyg'usini keltirib chiqaradi va yakuniy qarorga kelgunga qadar o'quvchini bir qator parallel jumlar orqali boshqaradi.

"While waiting for the train, the passengers huddled together, shivering in the cold, their breath visible in the frosty air, hoping for any sign of its arrival." (3)

(3) Taqdim etilgan jumla teskari davriy tuzilmaning xususiyatlarini ko'rsatadi, unda odatiy mavzu-fe'l-ob'ekt so'z tartibi teskari yoki urg'u yoki stilistik ta'sir uchun qayta tartibga solinadi. Bu erda teskari davriy gapning tahlili:

1. Inverted tuzilma: Gap bosh gapni kiritishdan oldin kontekst yoki fon ma'lumotlarini o'rnatadigan tobe bo'lak ("Poyezdni kutish") bilan boshlanadi. Tipik predmet-fe'l-ob'ekt tartibining bunday inversiyasi oldindan sezish tuyg'usini keltirib chiqaradi va asosiy bandda tasvirlangan harakatlar uchun zamin yaratadi.

2. Kechiktirilgan mavzu va fe'l: mavzu ("yo'lovchilar") va fe'l ("birga yig'ilgan") kirish gapdan keyin gapning oxirigacha kechiktiriladi. Asosiy bandni kiritishdagi bunday kechikish keskinlikni oshiradi va o'quvchi e'tiborini undan oldingi tavsif tafsilotlariga qaratadi.

3. Tasviriy detallar: Kirish gapdan so'ng yo'lovchilar harakati va atrof-muhitning yorqin ta'rifini ta'minlovchi bir qancha kesimli iboralar ("sovuqda qaltirash", "ularning nafasi ayozli havoda ko'rinadi") kiradi. Ushbu tavsiflovchi tafsilotlar yorqin rasmni chizib, atmosfera va kayfiyatni uyg'otadi.

4. Kumulyativ effekt. Invertli davriy tuzilma k?m?latif ta'sirga hissa qo'shadi, chunki har bir tavsiflovchi tafsilot yo'lovchilar boshdan kechiradigan kutish va noqulaylik muhitini yaxshilaydi. Bosh gapni kechiktirish orqali gap keskinlikni keltirib chiqaradi va o'quvchining hikoyadagi ishtirokini oshiradi.

5. Mavzuning yakuniy bandi: Mavzu bandi ("uning kelishining biron bir belgisiga umid qilish") oldingi jumlar tomonidan yaratilgan umidlarni hal qilishni ta'minlovchi

tavsiflovchi tafsilotlardan keyin kiritiladi. Ushbu yakuniy jumla jumlaning turli elementlarini bir-biriga bog'lash orqali yo'lovchilarning asosiy motivini yoki ruhiy holatini ochib beradi.

Shunday qilib, teskari davriy band asosiy bandning kiritilishini kechiktirish va taranglik va kutishni yaratish uchun tavsiflovchi tafsilotlarni kiritish orqali sahnaning atmosferasi va kayfiyatini samarali tarzda uzatadi. Oddiy so'z tartibining inversiyasi va kumulyativ effekt orqali bu jumla o'quvchini poezd kelishini intiqlik bilan kutayotgan yo'lovchilar tajribasiga singdiradi.

"Down the dark, winding alleyway crept a shadowy figure, its eyes gleaming with malice, its intentions unknown." (4)

"In times of war, he was a beacon of peace; in times of chaos, he was the voice of reason; in times of despair, he was the symbol of hope." (5)

"The old mansion, with its creaking floors, its peeling wallpaper, its eerie silence broken only by the occasional gust of wind, held secrets that even the bravest dared not uncover." (6)

Sharh tuzilishi:

(1) Berilgan birinchi kumilativ tioldagi periodik gapni lingvistik tahlil qiladigan bo'lsak, unda hokim ga sifatida "we finally reached the breathtaking summit of the mountain" jumlasini keltirilgan bo'lib, undan oldin kelayotgan "After a long day of hiking through the dense forest", "battling swarms of mosquitoes", "navigating treacherous terrain" hokim gapga tobe bo'ysunish orqali bo'lgan gaplar hisoblanadi.

Periodik jumalarning har bir turi o'quvchi e'tiborini tortadi, keskinlikni keltirib chiqaradi, muallif aytgan asosiy fikr yoki fikrni ta'kidlaydi. Ular yozuvda ritm, urg'u va ta'sir yaratish uchun samarali vositalardir.

Xulosa o'rinda shuni aytish lozimki, murakkab sintaktik qurilma va period ikkalasi ikkita sintaktik konstruksiya bo'lib, ularning har biri alohida, o'zining lingvistik va semantik xususiyatlariga ega. Period tushunchasi boshqa turdagi konstruksiyalarni o'z ichiga olishi mumkin, periodni tashkil etuvchi komponentlar orasida teng bog'lanish mavjud bo'lib, u tarkib jihatdan ikki qismga bo'linadi: jumlaning birinchi qismida o'xshash (umumiy) konstruksiyalarning takrorlanishi va jumla yakunida takrorlanib kelayotgan jumlalarga hukm beruvchi yakuniy xulosa. Murakkab sintaktik qurilmalar esa struktur jihatdan uch qismga bo'linadi va har doim biri ikkinchisini ma'no jihatdan to'ldiradi.

Prozaik strofa va period kabi lingvistik konseptlarni Ingliz adabiyotida qo'llanilishining o'ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritish ekanmiz, unda ularning badiiy matnda qo'llanilishi turli ma'nolarni ifodalashda xizmat qilishini va hu o'rinda ularning maqsadlarga xizmat qiladi va quyida ularning matnda qo'llanilish prinsiplarini ko'rib chiqamiz:

Prozaik strofa, odatda muntazam ritmik naqshli satrlar ketma-ketligidan tashkil topgan she'r birligi sifatida belgilanadi. Ko'pincha klassik she'riyatda, xususan, qadimgi yunon va lotin adabiyotida uchraydi. Yaxlit va estetik jihatdan yoqimli butunlikni yaratish uchun vazn, qofiya va tuzilishdan foydalanadi.

Xususan, period haqida fikr yuritish ekanmiz unda u to'liq fikr yoki fikrni o'z ichiga olgan nasr birligiga ishora qiluvchi, ko'pincha nuqta yoki nuqtali vergul kabi tinish belgilari bilan bog'lovchisiz bog'langan murakkab qo'shma gapning bir turi hisoblanadi. Odatda nasriy yozuvlarda, jumladan, insho, roman va maqolalarda foydalaniladi. Prozaik strofadan qat'iy qoidalariga nisbatan ancha qulay tuzilish bilan ajralib turadi. Ifoda qilishda ko'proq moslashuvchanlikni ta'minlaydi va uzatilayotgan fikrning murakkabligiga qarab uzunligi o'zgarishi mumkin.

Ikki konseptning adabiyotlarda ko'rsatilgan izohlarini qiyosiy tahlil qilish natijasida quyidagi fikrlar xulosa sifatida keltirilishi mumkin:

Shakl jihatdan, prozaik strofalar tuzilgan vazn va qofiya sxemalari bilan ma'lum bir

she'riy shaklga yopishadi, nasrdagi periodlar esa rasmiy cheklovlarning yo'qligi bilan ajralib turadi va tilning tabiiy oqimiga amal qiladi.

Badiiy nutqda qo'llanilish holati bo'yicha, prozaik strofalar ko'pincha his-tuyg'ularni yetkazish, hikoyalarni aytib berish yoki cheklangan tuzilmadagi mavzularni o'rganish uchun ishlatiladi, nasrdagi periodlar esa murakkab g'oyalar, dalillar yoki rivoyatlarni yanada aniqroq yetkazish uchun xizmat qiladi.

Yuqorida keltirilgan kriteriyalarga qo'shimcha ravishda, ular badiiy matnda estetik joziba ifodalash maqsadida ham qo'llaniladi. Bunda prozaik strofalar musiqiyligi, ritmi va she'riy konvensiyalarga sodiqligi bilan baholansa, nasrdagi periodlar esa fikrlar ravshanligi, izchilligi va hikoya yoki bahslash orqali o'quvchini jalb qilish qobiliyati uchun qadrlanadi.

Demak, ingliz adabiyotida prozaik strofalar ham, periodlar ham ifoda birligi bo'lib xizmat qilsa-da, ular shakli, vazifasi va estetik jozibadorligi bilan farqlanadi, prozaik strofalar she'riy tuzilishga urg'u bersa, periodlar esa nasriy yozuvda fikrni yetkazishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, murakkab sintaktik butunlik adabiy ifodaning asosiy jihati bo'lib, yozuvchilarga boy va nozik ma'nolarni yetkazish, murakkab hikoya dunyolarini qurish, o'quvchilarda chuqur hissiy munosabat uyg'otish imkonini beradi. Sintaksisni puxta o'ylash orqali yozuvchilar til kuchidan foydalanib, tomoshabinlarda chuqur aks-sado beradigan va insoniyat ijodining abadiy durdonalari bo'lib qoladigan adabiy asarlar yaratadi.

?

Iqtiboslar/Сноски/References

1. Jerebilo Tatyana Vasilevna. Slovar lingvisticheskix terminov. Izd. 4-e, "Piligrim", 2005. - 376 s.
2. Katie Wales. A Dictionary of Stylistics. Third Edition. New York. Routledge. 2014. - 478p.
3. Khamrayeva Z. COMPLEX SYNTACTIC WHOLE: PROSE STANZA // Международная конференция академических наук. - 2023. - Т. 2. - №. 11. - С. 83-86.
4. L.I. Baykova Ucheb. posobie. - 3-e izd. - M.: Flinta: Nauka, 2000. - 250 s
5. Solganik G. Ya. Stilistika teksta: Ucheb. posobie. - 3-e izd. - M.: Flinta: Nauka, 2001. - 256 s
6. Xaydarovna X. Z. Means of correlation among sentences as a complex syntactic whole // Best Journal of Innovation in Science, Research and Development. - 2023. - Т. 2. - №. 11. - С. 440-443.
7. Chales Dickens "Oliver Twist"
8. Charles Dickens, Barnaby Rudge, Chapter 7
9. Ernest Hemingway "Cat in the Rain"